

Ключевые слова: семейные винодельни; виноградарство; виноделие; эффективность; производство; потребление; интеграция.

Аверчева Наталья Александровна - кандидат экономических наук, доцент, доцент кафедры общеэкономической подготовки, Государственное высшее учебное заведение «Херсонский государственный аграрный университет» (г. Херсон, ул. Сретенская, 23)

E-mail: avercheva2010@ukr.net

ORCID iD <https://orcid.org/0000-0003-4534-693X>

Бойко Виктория Александровна - кандидат экономических наук, доцент, доцент кафедры экономики и финансов, Государственное высшее учебное заведение «Херсонский государственный аграрный университет» (г. Херсон, ул. Сретенская, 23)

E-mail: boiko.vo17@gmail.com

ORCID iD <https://orcid.org/0000-0002-8032-5731>

Бойко Людмила Александровна - кандидат сельскохозяйственных наук, доцент, доцент кафедры экономики и финансов, Государственное высшее учебное заведение «Херсонский государственный аграрный университет» (г. Херсон, ул. Сретенская, 23)

E-mail: boiko.mila7@gmail.com

ORCID iD <https://orcid.org/0000-0003-3699-6906>

Стаття надійшла до редакції 28.10.2019 р.

Фахове рецензування: 10.11.2019 р.

Бібліографічний опис для цитування:

Аверчева Н. О., Бойко В. О., Бойко Л. О. Сімейні винарні як основа європейської інтеграції галузі виноробства України. *Економіка АПК*. 2019. № 12. С. 61 – 69.

*

УДК 330.3:634

JEL Classification: Q17

DOI: <https://doi.org/10.32317/2221-1055.201912069>

**Л.О. БАРАБАШ, кандидат економічних наук,
старший науковий співробітник
К.В. МАЗУР, кандидат економічних наук, доцент**

Розвиток промислового садівництва в умовах євроінтеграційних процесів

Мета статті - розглянути сучасні проблеми і тенденції розвитку промислового садівництва та визначити основні напрями його адаптації до європейського інтеграційного процесу.

Методика дослідження. За теоретичну й методологічну основу досліджень слугували діалектичний метод пізнання і системний підхід до аналізу проблем та обґрунтування перспектив розвитку промислового виробництва плодів в умовах євроінтеграції. Використано абстрактно-логічний метод (систематизація публікацій з питань ефективного функціонування аграрного сектору в умовах євроінтеграції та зокрема галузі садівництва, теоретичні узагальнення і формулювання висновків), метод аналізу та синтезу (аналіз сучасного стану й основних тенденцій розвитку садівництва), графічний (аналіз динаміки закладання промислових плодючих насаджень).

Результати дослідження. Досліджено сучасні тенденції та проблеми функціонування промислового садівництва, його регіональні відмінності, стан відтворення садів і ягідників. Окреслено перспективи прискореного розвитку галузі на основі раціонального розміщення промислових насаджень плодкових культур. Вивчено стан і можливості розвитку зовнішньої торгівлі плодовою продукцією. Встановлено, що основними проблемами, які стримують розвиток її експорту, є висока конкуренція на зовнішніх ринках з боку світових виробників плодів, недостатня розвиненість вітчизняної торговельної інфраструктури та логістики, відсутність повномасштабного контролю за безпекою виробництва від саду до кінцевого споживача тощо. Проаналізовано стандарти якості на продукцію садівництва у країнах ЄС. Обґрунтовано необхідність стандартизації продукції, зокрема органічної, як умови просування українських плодів і ягід на європейський ринок. Досліджено особливості та сучасний стан державної підтримки промислового садівництва. Визначено основні напрями підвищення ефективності галузі.

Елементи наукової новизни. Обґрунтовано основні напрями розвитку промислового садівництва в умовах євроінтеграції.

© Л.О. Барабаш, К.В. Мазур, 2019

Практична значущість. Реалізація запропонованих заходів сприятиме формуванню конкурентоспроможних садівницьких підприємств, підвищенню ефективності функціонування галузі. Табл.: 1. Рис.: 1. Бібліогр.: 25.

Ключові слова: садівництво; євроінтеграційні процеси; експорт; гармонізація стандартів; органічне виробництво; державна підтримка.

Барабаш Людмила Олександрівна - кандидат економічних наук, старший науковий співробітник, завідувач відділу наукових досліджень з питань економіки, методології, інтелектуальної власності, Інститут садівництва НААН (Києво-Святошинський р-н, с. Новосілки, вул. Садова, 23)

E-mail: labeko111@gmail.com

МАЗУР Катерина Василівна - кандидат економічних наук, доцент, завідувач кафедри аграрного менеджменту, Вінницький національний аграрний університет (м. Вінниця, вул. Сонячна, 3)

E-mail: kv_mazur@ukr.net

ORCID iD <https://orcid.org/0000-0002-1137-3422>

Постановка проблеми. Садівництво являє собою одну з важливих галузей сільського господарства насамперед завдяки високій поживній цінності його продукції. Промислове виробництво плодів і ягід - це складна система, побудована на комплексному використанні природних, матеріальних, фінансових і трудових ресурсів, яка в ринкових умовах повинна забезпечувати високу економічну ефективність.

Активізація зовнішньоекономічних зв'язків України з країнами ЄС відкриває нові можливості для розвитку вітчизняного садівництва, зокрема для збільшення фінансових надходжень від експорту. В цьому контексті адаптація галузі до європейського інтеграційного процесу набуває особливого значення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Широке коло питань, пов'язаних з інтеграцією аграрного сектору України у світову економіку, в тому числі у країни Європейського Союзу, підвищення конкурентоспроможності агропродовольчої продукції, вплив інтеграційних процесів на розвиток зовнішньої торгівлі висвітлено в роботах Т.О. Зінчук [4], С.М. Кваші [6], Ю.О. Лупенка [7, 8], Т.О. Осташко [9], М.І. Пугачова [10, 13] та ін.

Різні аспекти Спільної аграрної політики ЄС досліджували А. Burrell (2009) [22], А. J. Greer (2009) [24], Р. Boulanger, G. Philippidis (2015) [20] та ін. Наслідки від російського продовольчого ембарго для країн ЄС та розширення їх експорту на інші ринки проаналізували Р. Boulanger, Н. Dudu, Е. Ferrari, G. Philippidis (2016) [21]. Вплив прийняття приватних стандартів безпеки сільськогосподарської продукції на експорт фруктів і овочів вивчали D.-D.D. Fiankor, I. Martínez-Zarzoso, B. Brümmer (2019) [23]. Конкурентоспроможність фруктової і овочевої продукції країн-членів Європейського Союзу на світових рин-

ках досліджували Војнес S., Ferto I. (2016) [19].

Економічним проблемам організації плодівництва та ефективного його ведення, підвищенню конкурентоспроможності, формуванню та функціонуванню ринку плодів і ягід приділена увага у працях О.Ю. Єрмакова, І.А. Сало, О.М. Шестопаля, А. І. Шумейка та ін. Науковці відзначають, що основними стратегічними цілями розвитку галузі виступають збільшення обсягів виробництва конкурентоспроможної плодоягідної продукції, насичення нею та продуктами її переробки внутрішнього продовольчого ринку й нарощування експортного потенціалу [3, с. 109-124; 18, с.49-58].

Науково обґрунтовані рекомендації щодо стратегічних напрямів підвищення ефективності промислового виробництва плодів і ягід використані при розробленні галузевих програм розвитку [2, 11].

Зважаючи на сучасні зміни економічних умов господарювання, що сформували принципово нові вимоги до ведення плодово-ягідного виробництва, питання розвитку промислового садівництва залишаються і надалі актуальними як у науковому, так і у практичному плані та вимагають подальшого вивчення.

Мета статті - розглянути сучасні проблеми і тенденції розвитку промислового садівництва та визначити основні напрями його адаптації до європейського інтеграційного процесу.

Методологія дослідження. За теоретичну й методологічну основу досліджень слугували діалектичний метод пізнання і системний підхід до аналізу проблем та обґрунтування перспектив розвитку промислового виробництва плодів в умовах євроінтеграції. Використано абстрактно-логічний метод (систематизація публікацій з питань ефективного функціонування аграрного сектору в умовах євроінтеграції та зокрема галузі садівництва,

теоретичні узагальнення і формулювання висновків), метод аналізу та синтезу (аналіз сучасного стану й основних тенденцій розвитку садівництва), графічний (аналіз динаміки закладання промислових плодоягідних насаджень).

Інформаційну базу досліджень формували статистичні дані Державної служби статистики України, матеріали Міністерства аграрної політики та продовольства України, наукові розробки й інформаційна база Інституту садівництва НААН, особисті спостереження авторів та літературні джерела з питань розвитку аграрного сектору в умовах євроінтеграції.

Динаміка площ, урожайності та виробництва плодів і ягід у сільськогосподарських підприємствах України, 1996-2018 рр.

Роки	Площа, тис. га		Урожайність, т/га	Валовий збір, тис. т	Питома вага с.-г. підприємств у господарствах усіх категорій, %	
	загальна	плодоносна			загальна площа	валовий збір
1996-2000	322,0	270,7	1,3	345,8	56,1	21,3
2001- 2005	194,4	171,0	1,3	225,7	56,4	15,4
2006- 2010	109,4	89,3	2,4	213,5	41,0	14,3
2011- 2015 ¹	84,8	66,9	6	371,3	34,3	17,9
2016	66,6	51,0	7,3	370,5	29,7	18,5
2017	67,0	51,2	6,5	333,8	29,7	16,3
2018	68,9	52,2	10,6	556,6	30,2	21,6

¹Починаючи з 2014 р. дані наведено без урахування території Автономної Республіки Крим, м. Севастополя та частини зони проведення антитерористичної операції.

Джерело: Розраховано авторами на основі [12].

У 2016-2018 рр. в садівницьких підприємствах вироблено 333,8-556,6 тис. т, або лише 16,3-21,6 % плодів і ягід, вирощених господарствами всіх категорій. Але якщо в господарствах населення видовий склад продукції більш різноманітний, то основною культурою у промисловому виробництві є яблуна. Її частка у структурі вирощеної плодово-ягідної продукції в цей період становила 90,1 %.

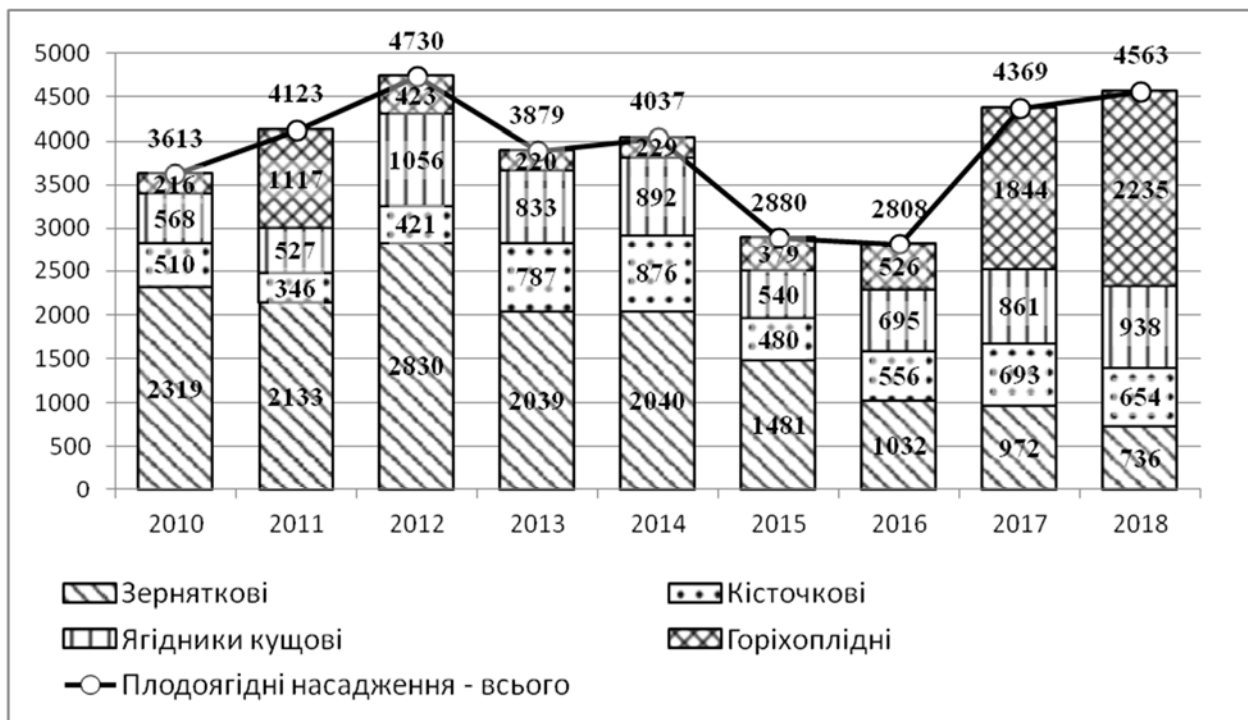
Жорстка конкуренція з виробниками плодів західноєвропейських країн, а також актуальна на сьогодні проблема імпортозаміщення сільгосппродукції спонукає до швидкого переведення вітчизняного садівництва на інтенсивні технології, докорінного перегляду існуючих методів організації виробництва, зміни підходів до закладання й експлуатації садових насаджень, використання принципово нових технічних засобів.

Важливою умовою високорентабельного ведення садівничої галузі виступає планомірна заміна старих садів на високопродуктивні інтенсивні. Сільськогосподарські під-

Виклад основних результатів дослідження. У промисловому садівництві України в останнє десятиріччя спостерігається зростання врожайності та валових зборів на тлі тенденцій загального зниження площ насаджень, що пояснюється збільшенням в їх структурі садів інтенсивного типу. У 2018 р. загальна площа насаджень становила 68,9 тис. га, в тому числі плодоносна - 52,2 тис. га (табл.). Основна частка (58,5 %) припадає на яблуневі сади. У 2017-му та 2018 рр. вперше за тривалий час площі зросли на 0,6 та 2,8 % відповідно порівняно з попереднім роком за рахунок горіхоплідних культур, які набувають популярності.

приємства у 2010-2014 рр. закладали щорічно 3,6-4,7 тис. га насаджень, у 2015-2016 - 2,8-2,9, а у 2017-2018 рр. - 4,4-4,6 тис. га (рис.). За останні роки змінилася їх структура: збільшилася частка горіхоплідних культур (до 49 %), ягідних (до 20), кісточкових (до 14 %) за рахунок зменшення площі зерняткових (до 16 %).

Товарне плодівиробництво характеризується певними регіональними відмінностями, спричиненими, головним чином, ґрунтово-кліматичними та економічними умовами. Традиційно садівництвом займаються в усіх регіонах нашої країни. Але безперечним лідером у промисловому вирощуванні плодів і ягідних культур залишається Вінниччина. В цій області зосереджено 11,6 тис. га садів у плодоносному віці, або 22 % усіх промислових насаджень країни, і вирощується понад 31 % усієї плодово-ягідної продукції. Регіон характеризується винятково сприятливими природними та економічними умовами для високоефективного розвитку товарного плодівництва.

Динаміка закладання плодоягідних насаджень у сільськогосподарських підприємствах України, га

Джерело: Сформовано авторами на основі [12].

Інтенсивно розвивається галузь у Чернівецькій і Закарпатській областях. Незважаючи на малоземелля останньої, це один із регіонів, що володіє унікальними умовами для розвитку садівництва. Площі промислових насаджень становлять відповідно 3,4 і 1,9 тис. га, а їх урожайність перевищує середній показник по країні майже у 2 і 3 рази.

Варто зазначити, що 63 % усіх промислових садів кісточкових культур, 12 % зерняткових і 50 % горіха волоського зосереджено у південних областях. Зараз під плодоносними насадженнями плодівих і ягідних культур у господарствах усіх категорій Запорізької, Миколаївської, Одеської та Херсонської областей знаходиться 28,9 тис. га, в тому числі під промисловими - 11,9 тис. га, або 41,2 %. Зважаючи на сприятливі природно-кліматичні умови південного регіону для вирощування плодів зимових сортів яблуні й груші, абрикоса і персика, волоського горіха та, особливо, черешні, Україна може стати одним із провідних експортерів високоякісної плодової продукції на світовий ринок. Але темпи інтенсифікації галузі в цих областях ще не відповідають ні її потенційним можливостям, ні потребам вітчизняного ринку. Останніми роками в них вирощується 235-310 тис. т плодів, у тому чи-

слі в сільськогосподарських підприємствах - лише 55-65 тис. т.

Результати досліджень свідчать, що створення садів промислового типу доцільне тільки в найбільш сприятливих для багаторічних культур природних зонах. Важливими факторами, що зумовлюють розміщення, вирощування, продуктивність і економічну ефективність плодівих і ягідних насаджень, є кліматичні та ґрунтові умови. Залежно від наявності садопридатних ґрунтів, забезпеченості вологою і теплом, тривалості вегетаційного періоду розміщують окремі породи й сорти, що різняться більшою або меншою вимогливістю до згаданих факторів.

За розробленою в Інституті садівництва НААН методикою (Бублик М.О.), що передбачає узагальнення вимог породи до ґрунту, визначення параметрів погодних чинників, які впливають на її поширення, та порівняння зазначених показників з ґрунтово-кліматичними умовами зон садівництва країни, регіони класифіковано з урахуванням придатності до вирощування тих чи інших культур [1]. Для великомасштабного товарного виробництва плодів, спрямованого на експорт, рекомендується зосередити близько 45 % насаджень яблуні в західному Лісостепу, 35% - у центральному Степу, груші - у Степу (48 %), Лісостепу (41), на По-

ліссі (8), у Карпатському регіоні (3), вишні - у Степу (60), Лісостепу (30), сливи - у Степу (50), Лісостепу (40), черешні - у Степу (85), абрикоса - у південному Степу (35), а також у центральному Степу, на Поділлі, у Придністров'ї (40), персика - у південному Степу (85), у Придністров'ї, на Закарпатті, Поділлі, у центральному Степу (15%) [1].

Розміщення насаджень плодових порід при максимальному використанні можливостей природно-економічних факторів підвищення врожайності дозволить вирощувати високоякісні плоди і повністю забезпечити потребу населення в цій продукції, а також нарощувати її експорт.

Розширення зовнішньоекономічних зв'язків України з країнами ЄС, яке відбувається останніми роками, відкриває нові перспективи для вітчизняного садівництва, зокрема в розвитку торгівлі плодами, оскільки частка експорту від загального виробництва до цього часу була невеликою.

У 2010-2014 рр. продаж в інші країни свіжих плодів зерняткових, серед яких яблука становили 97,5%, зменшився в 4,9 раза (від 99,0 до 20,2 тис. т) Основним покупцем їх була Росія (97,1%). Після введення нею ембарго на українські товари у 2015-2018 рр. Україна помітно розширила географію експорту плодів зерняткових культур. Загальний його обсяг у цей період почав поступово зростати (від 5,3 до 42,9 тис. т, у т.ч. яблук - 42,4 тис. т). У 2018 р. поставки здійснювалися в Білорусь (19,4 тис. т, або 45,7%), Молдову (відповідно 9,2 тис. т і 21,6 %), Австрію (4,2 тис. т і 10 %), Швецію (1,7 тис. т і 4 %), Об'єднані Арабські Емірати (1,3 тис. т і 3 %), Румунію (1,0 тис. т і 2,4 %), Болгарію (0,9 тис. т і 2,1 %), а також у Францію, Великобританію (по 0,5 тис. т), Грузію (0,4 тис. т) та інші країни [5].

У 2010-2014 рр. імпорт свіжих плодів зерняткових (із них яблука - 90,9, груші та айва - 9,1%) знизився від 207,1 до 51,8 тис. т, а у 2017 р. - до 42,4 тис. т. Така тенденція викликана в основному зменшенням споживання імпоротної продукції, що значно здорожчала через девальвацію гривні. Зважаючи на високий урожай яблук у 2018 р., українські оптові компанії скоротили закупівлю на зовнішніх ринках плодів зерняткових до 4,4 тис. т, у т.ч. яблук до 2,4 тис. т, що стало найменшим обсягом імпорту за всю історію незалежності країни. Основним постачальником яблук в Україну є

Польща (75 %), незважаючи на те, що товарні їх надлишки наявні в багатьох країнах.

На міжнародному ринку користується попитом вироблений в Україні яблучний сік, експорт якого у 2010-2014 рр. зріс від 62,5 до 103,9 тис. т, або в 1,7 раза, але у 2015-2018 рр. зменшився від 102,7 до 67,1 тис. Як і в попередні роки, основними його покупцями залишилися Австрія (16,3 тис. т, або 24,4 %) Польща (15,6 тис. т, або 23,2 %), Німеччина (10,3 тис. т, або 15,3 %). Крім того, поставки здійснювалися до США (13,8 %), в Канаду (9,8), Нідерланди (4,7), Словаччину (2,8), Білорусь (2,3 %).

Імпорт яблучного соку до України у 2010-2016 рр. знизився від 8,9 до 0,6 тис. т. До 2014 р. найбільше постачалося його з Молдови (36,2%), Китаю (30,5) та Росії (23,7%). Останніми роками до цих країн приєдналися Австрія, Польща, Угорщина. У 2017-2018 рр. імпорт яблучного соку збільшився до 7,0 тис. т (у т.ч. з Китаю 6,5 тис. т, або 92,9 %).

Традиційно експортним товаром залишаються волоські горіхи. У 2018 р. експорт останніх з України становив 41 тис. т, або 32,2 % усіх вирощених в нашій країні. Основний ринок збуту горіхів - це країни Азії, а останніми роками також і Європейського Союзу. Варто зазначити, що понад 90% їх збираються в домогосподарствах і потім формуються в експортні партії. Але ці горіхи несортові і значно поступаються за зовнішніми характеристиками американським і чилійським. Для нарощування експорту плодів горіхоплідних культур необхідно збільшувати площі під промисловими сортовими насадженнями, продукція з яких придатна для подальшої обробки.

Серед проблем, що стримують розвиток експорту плодової продукції, виокремлюються: висока конкуренція на зовнішніх ринках з боку світових виробників плодів, недостатня розвиненість вітчизняної торговельної інфраструктури та логістики (недостатня кількість холодильників-складів для зберігання, спеціального транспорту тощо), відсутність повномасштабного контролю за безпекою виробництва від саду до кінцевого споживача (стандарти і схеми сертифікації систем управління безпекою на малих підприємствах впроваджуються повільно) тощо.

Таким чином, зважаючи на зміну зовнішньоекономічних зв'язків України, перед віт-

чизняними плодівиробниками постає питання про освоєння нових ринків збуту продукції. В Європі їм складно конкурувати з країнами, де розвиток садівництва на значно вищому рівні, зокрема з Польщею, котра зараз також шукає альтернативи російському ринку. Європейський ринок давно сформований і характеризується власними традиціями, смаками, дуже високими стандартами якості. Тому українським експортерам, які забажають на ньому працювати, необхідно докласти значних зусиль, щоб знайти ніші для плодової продукції та привести її у відповідність до вимог споживачів Європи.

Нарощування експорту, зокрема до країн ЄС, вимагає відповідності якості плодоягідної продукції європейським стандартам. Але на сьогодні не всі українські її виробники знайомі з відповідними стандартами, чинними в Україні, не згадуючи вже про ті, що діють в ЄС або прийняті міжнародними організаціями, наприклад, ФАО та СОТ. Водночас у переважній більшості вітчизняних малих і середніх сільгосппідприємств існують також проблеми із забезпеченням відповідності власної продукції європейським стандартам, оскільки цей процес вимагає не лише тривалого часу, а й додаткових матеріальних ресурсів.

На початку XXI ст. більшість держав-членів ЄС активно розвивали національну політику якості як умову переваги Європи у міжнародній конкуренції. При цьому на ринку ЄС діють національні критерії стандартизації, єдині правила роботи випробувальних лабораторій і органів з сертифікації та єдині правила з акредитації [10].

Необхідність запровадження українських національних стандартів у галузі садівництва, гармонізованих із західноєвропейськими, зумовлена вигодами: вони можуть бути гарантією наповнення внутрішнього ринку безпечною для здоров'я та якісною плодово-ягідною продукцією, підвищують її конкурентоспроможність, дозволяють отримати доступ до європейських ринків і разом з тим відповідають інтересам зацікавлених країн у такій продукції.

Важливим механізмом гарантії якості сільськогосподарської продукції виступає сертифікація - процедура підтвердження відповідності. За її допомогою незалежна від виробника організація (акредитований орган із сертифікації) засвідчує відповід-

ність якості продукції нормативним вимогам.

Отже, українські плоди і ягоди для продажу в країнах Європейського Союзу по всьому ланцюгу поставки повинні відповідати низці правил і стандартів. Це - як юридичні (не можна продавати продукцію, яка не відповідає нормативам), так і вимоги власне ринку (покупці ЄС товар не купуватимуть, якщо добровільні стандарти не дотримуються). Правові вимоги поділяються на дві категорії: санітарні та фітосанітарні заходи (SPS), які стосуються безпеки харчових продуктів і боротьби з хворобами, та технічні регламенти (маркування та якість) [17].

Для дотримання фітосанітарних вимог підприємство на всіх етапах виробництва, пакування, транспортування чи зберігання продукції повинно підтверджувати її безпечність, інакше воно не зможе продавати її в ЄС. Заходи, яких слід дотримуватися, для плодів і ягід - це контроль: безпечності для здоров'я споживача, рівня забруднюючих речовин, залишків пестицидів. У кожному з цих випадків підприємству доведеться підтверджувати відповідність стандартам ЄС через сертифікацію систем якості та/або тестування продукції.

Крім того, експорт до ЄС повинен відповідати гармонізованим стандартам маркетингу для забезпечення дотримання мінімальних вимог до якості; мінімального терміну зберігання; допустимих відхилень; маркування продукції. Якщо товари відповідають цим стандартам, інспекційні органи держав-членів Євросоюзу на підставі документальних та/або фізичних оглядів видають сертифікат відповідності перед експортом.

На кордоні компетентні та контролюючі органи не зупинять партії плодової продукції без сертифікації Global GAP, проте реалізація її роздрібними торговцями буде неможливою, якщо постачальники не дотримуються цього добровільного документа. Стандарт Global GAP «Фрукти та овочі» охоплює всі етапи виробництва, починаючи з тих, які передують збору врожаю, такі як обробіток ґрунту, застосування засобів захисту рослин, обробка, упаковка та зберігання плодів і ягід.

Варто зазначити, що протягом останніх років дедалі більшим попитом у населення користується органічна продукція, що має низку переваг: вирощена без синтетичних хімікатів, не містить ГМО, її переробляють

без консервантів і барвників тощо. При цьому рівень цінових надбавок на неї значно вищий порівняно зі звичайними продуктами. У зв'язку з цим запровадження органічної сертифікації надає підприємствам значні переваги.

Органічне вирощування плодів і ягід набуває в Україні все більшої популярності. Потенціал країни у виробництві органічної продукції відкриває перспективи на європейському ринку. Зокрема, площі відповідних насаджень зерняткових і кісточкових культур становлять 2500 га, ягідних кущових - 630, суниці - 170, горіха волоського - 290, фундука - 40, інших горіхоплідних - 50 га [14]. За останні роки українські виробники експортували органічні свіжі яблука, концентрат соку з них, заморожені ягоди. Основними споживачами органічної продукції садівництва з України стали держави Європейського Союзу, США та Канади.

Слід зауважити, що органічні продукти з третіх країн можуть бути розміщені на ринку ЄС лише за умови, що при маркуванні наявні посилання на органічне виробництво, та якщо вони були виготовлені відповідно до правил виробництва та інспектування, котрі відповідають або еквівалентні законодавству Євросоюзу.

На сьогодні виробництво органічної продукції в Україні сертифікують відповідно до норм і стандартів, чинних для країн ЄС, іноземні компанії ІМО (Швейцарія) та Контрол Юніон (Нідерланди), а також представники Німеччини, Італії, Польщі, Угорщини тощо. Міжнародну акредитацію на право проводити сертифікацію органічної продукції отримала й українська структура «Органік Стандарт» [25]. Зауважимо, що суб'єкти господарювання можуть самостійно вибрати установу для одержання сертифіката щодо відповідності їх діяльності правилам виробництва органічної продукції.

Таким чином, гармонізація вітчизняних стандартів якості плодів і ягід з європейськими дозволить гарантувати отримання безпечної продукції згідно з вимогами Євросоюзу, що дає можливість прискорити просування української плодоягідної продукції на європейський ринок. Крім того, стандартизація у сфері виробництва якісної та безпечної продукції садівництва сприяє впровадженню прогресивних технологій, економічному використанню сировини та матеріалів.

Незважаючи на заходи, що застосовуються для лібералізації міжнародних відносин, рівень державної підтримки сільського господарства у світі зростає і залишається високим, більшість країн - учасників СОТ використовують протекціоністські заходи захисту своїх аграрних ринків. Що стосується Європейського Союзу, то країнам надана свобода у виборі інструментів підтримки за умови скорочення частки прямих субсидій, виконання агроекологічних вимог ЄС щодо безпеки харчових продуктів, охорони довкілля, підтримування земель у належному екологічному та сільськогосподарському стані, сприяння розвитку малих фермерських господарств тощо [9].

Підвищення конкурентоспроможності вітчизняного садівництва значною мірою залежить від можливостей збільшення його фінансування. Оскільки ця галузь відзначається високою капіталомісткістю, то в силу своїх особливостей потребує державної підтримки, стимулювання інвестицій за допомогою страхування та кредитування.

За даними Міністерства аграрної політики та продовольства України, у 2000-2013 рр. на створення 50,3 тис. га плодівих і ягідних насаджень, будівництво холодильників з регульованим газовим середовищем (РГС) ємністю 53 тис. т, а також влаштування шпалери, краплинного зрошення та придбання техніки суб'єктами господарювання було витрачено за рахунок залучення інвестицій, банківських кредитів та власних коштів 4,46 млрд грн, з яких 2,99 млрд грн відшкодовано з державного бюджету.

Сучасні тенденції у промисловому садівництві свідчать про зниження відтворювальних можливостей сільгоспвиробників, дефіцит власних ресурсів на реновацію насаджень, оновлення об'єктів виробничої інфраструктури і здійснення поточної діяльності, що виступає стримуючим фактором розвитку та вимагає збільшення обсягів державної підтримки і диференціації її форм.

У 2017 р. товаровиробникам було відшкодовано витрати на створення насаджень плодово-ягідних культур і винограду (закладання і догляд за молодими насадженнями на площі відповідно 1046 і 1328,6 га, встановлення систем краплинного зрошення 462,3 га, будівництво шпалери 510 га) - 61,7 млн грн; будівництво холодильників із РГС - 13,5; придбання ліній товарної оброб-

ки плодів - 7,1; придбання механізмів та техніки - 33,2 млн грн. Загальна сума компенсації склала 115,6 млн грн.

У 2018 р. державну підтримку садівництва було доведено до 391 млн грн, або у 3,4 раза порівняно з попереднім роком, у тому числі компенсація вартості садивного матеріалу для закладання близько 4 тис. га нових садів становила 261 млн грн. Решта передбаченого фінансування програми підтримки галузі була спрямована на відшкодування вартості будівництва фруктових садиб, що на 26,6 % менше від потреби виробників у компенсації (177 млн грн) [14].

Зважаючи на необхідність подальшої державної підтримки галузі, важливим є продовження фінансування за бюджетною програмою 2801350 «Державна підтримка розвитку хмелярства, закладення молодих садів, виноградників та ягідників і нагляд за ними» та розширення переліку компенсації витрат, пов'язаних із захистом рослин від несприятливих погодних умов, наприклад, встановлення захисних протиградових сіток, протизаморозкових плівок тощо. Варто зазначити, що наведені заходи не спрямовані на підтримку обсягів виробництва та цін виробників і тому не суперечать умовам, визначеним у додатку 2 до Угоди СОТ про сільське господарство. Бюджетна підтримка

сприятиме формуванню в галузі високоприбуткових садівницьких підприємств, здатних конкурувати з подібними іноземними виробниками.

Висновки. Основними напрямками підвищення ефективності промислового садівництва в сучасних умовах є максимальне використання можливостей для прискореного розвитку галузі на основі раціонального розміщення промислових насаджень плодкових і ягідних культур; формування системи органічного виробництва плодів і ягід; удосконалення системи економіко-правового забезпечення розвитку галузі та узгодження її з міжнародними стандартами; інвестиційне забезпечення виробників плодоягідної продукції для запровадження інноваційних технологій вирощування плодів, зміцнення матеріально-технічної бази їх зберігання і товарної доробки, зокрема за рахунок розширення доступу до кредитних ресурсів на пільгових умовах тощо.

Таким чином, досягнення конкурентоспроможності функціонування промислового садівництва України в умовах євроінтеграції становить актуальний напрям наукових досліджень, який вимагає подальшого комплексного вивчення внутрішніх і зовнішніх чинників впливу на зазначений процес.

Список бібліографічних посилань

1. Актуальні дослідження і розробки Інституту садівництва НААН та його мережі / Гриник І. В., Бублик М. О. та ін. Київ : Ін-т садівництва НААН, 2016. 178 с.
2. Галузева програма розвитку садівництва України на період до 2025 року / Мінагрополітики. URL : [http://minagro.gov.ua/system/files/Галузева програма розвитку садівництва України на період до 2025 року.doc](http://minagro.gov.ua/system/files/Галузева_програма_розвитку_садівництва_України_на_період_до_2025_року.doc) (дата звернення 14.05.2019).
3. Економіка та організація промислового садівництва України / Шестопаль О. М. та ін. ; за ред. О. М. Шестопалья. Київ : ННЦ ІАЕ, 2010. 334 с.
4. Зінчук Т. О. Проблеми адаптації аграрного сектору економіки до умов Угоди про зону вільної торгівлі Україна - ЄС. *Економіка АПК*. 2015. № 5. С. 79-87.
5. Зовнішня торгівля окремими видами товарів за країнами світу. *Державна служба статистики України*. URL : http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/menu/menu_u/zed.htm (дата звернення 09.04.2019).
6. Кваша С. М., Кваша К. С. Стан та тенденції розвитку сільського господарства країн-членів Європейського Союзу. Київ : ННЦ ІАЕ, 2013. 40 с.
7. Лупенко Ю. О. Сучасний стан та перспективи міжнародної інтеграції аграрного сектору України: завдання агро-економічної науки. *Економіка АПК*. 2015. № 6. С. 6-10.
8. Лупенко Ю. О., Патица Н. І. Роль інновацій у забезпеченні конкурентоспроможності України на світових ринках сільськогосподарської продукції. *Агросвіт*. 2019. № 11. С. 16-23.
9. Осташко Т.О. Можливості та обмеження експорту сільськогосподарських товарів у зоні тарифних квот ЄС. *Стратегічні пріоритети. Серія : Економіка*. 2016. № 1. С. 99-105.

References

1. Hrynyk, I.V., Bublik, M.O., et al. (2016). *Aktualni doslidzhennia i rozrobky Instytutu sadivnytstva NAAN ta yoho merezhi* [Current research and development conducted by the Institute of Horticulture of NAAS and its network]. Kyiv [In Ukrainian].
2. Haluzeva prohrama rozvytku sadivnytstva Ukrainy na period do 2025 roku [Sectoral program of the horticulture development in Ukraine up to 2025]. (n.d.). *Minagro*. Retrieved from: [http://minagro.gov.ua/system/files/Haluzeva prohrama rozvytku sadivnytstva Ukrainy na period do 2025 roku.doc](http://minagro.gov.ua/system/files/Haluzeva_prohrama_rozvytku_sadivnytstva_Ukrainy_na_period_do_2025_roku.doc) [In Ukrainian].
3. Shestopal, O.M. (Ed.). (2010). *Ekonomika ta orhanyzatsiia promyslovoho sadivnytstva Ukrainy* [Economics and organization of the commercial horticulture of Ukraine]. Kyiv: NNTs IAE [In Ukrainian].
4. Zinchuk, T.O. (2015). Problemy adaptatsii ahrarnoho sektoru ekonomiky do umov Uhody pro zonu vilnoi torhivli Ukraina-ES [The issues of implementation of the Ukraine-EU free trade area agreement for agricultural sector]. *Ekonomika APK*, 5, pp. 79-87 [In Ukrainian].
5. Zovnishnia torhivlia okremymy vydamy tovariv za krainamy svitu [Foreign trade of certain types of goods in the countries throughout the world]. (n.d.). *Ukrstat*. Retrieved from: https://ukrstat.org/uk/operativ/operativ2018/zd/e_iovt/arh_i_ovt2018.htm [In Ukrainian].
6. Kvasha, S.M. & Kvasha, K.S. (2013). *Stan ta tendentsii rozvytku silskoho hospodarstva krain-chleniv Yevropeiskoho Soiuzu* [The state and trends of agriculture development in the member states of the European Union]. Kyiv: NNTs IAE [In Ukrainian].

10. Перспективи розвитку вітчизняного аграрного сектору у зв'язку з підписанням Україною економічної частини Угоди про асоціацію з Європейським Союзом / Пугачов М. І., Власов В. І., Духницький Б. В. [та ін.]; за ред. М. І. Пугачова. Київ : ННЦ ІАЕ, 2014. 44 с.

11. Плоди і ягоди України - 2017. Галузева програма : проект. URL: <http://eurowine.com.ua/node/17364> (дата звернення 14.05.2019).

12. Площі, валові збори та урожайність сільськогосподарських культур за їх видами та по регіонах. *Державна служба статистики України*. URL : https://ukrstat.org/uk/operativ/operativ2017/sg/pvzu/arch_pvXu.htm (дата звернення 09.04.2019).

13. Пугачов М. І. Розвиток зовнішньої торгівлі агропродовольчими товарами. *Економіка АПК*. 2019. № 3. С. 6-11.

14. Річний галузевий звіт. Садівництво та ягідництво в Україні - 2018. *Укрсадпром*. URL : http://uksadprom.org/wp-content/uploads/2019/03/2018-Richnyj-galuzevyj-zvit_Sadivnytstvo-ta-yagidnytstvo-2018.pdf.pdf (дата звернення 09.04.2019).

15. Розвиток економіки сільського господарства України в 2011-2015 рр. : наукова доповідь / Гадзало Я. М., Лупенко Ю. О., Пугачов М. І. та ін. ; за ред. Ю. О. Лупенка. Київ : ННЦ «ІАЕ», 2016. 546 с.

16. Стратегічні напрями розвитку сільського господарства України на період до 2020 року ; за ред. Ю. О. Лупенка, В. Я. Месель-Веселяка. Київ : ННЦ «ІАЕ», 2012. 182 с.

17. Хелліер М., Пятницький В. Експорт дрібних свіжих фруктів і ягід до Європейського Союзу : ФАО TCP UKR 3601. Київ, 2017. 55 с.

18. Шестопаль О. М., Кондратенко П. В., Барабаш Л. О. Теоретико-методологічні основи (нова парадигма) та складові Національної програми поступу промислового садівництва України: макрогалузевий аспект : монографія. Київ : ННЦ ІАЕ, 2008. 140 с.

19. Bojnec S., Ferto I. Export competitiveness of the European Union in fruit and vegetable products in the global markets. *Agricultural Economics (Czech Republic)* 2016. Vol. 62, Issue 7, P. 299-310.

20. Boulanger P., Dudu H., Ferrari E., Philippidis G. Russian roulette at the trade table: a specific factors CGE analysis of an agri-food import ban. *Journal of Agricultural Economics*. 2016. Vol. 67, Issue 2. P. 272-291.

21. Boulanger P., Philippidis G. The EU budget battle: Assessing the trade and welfare impacts of CAP budgetary reform. *Food Policy*. 2015. Vol. 51. P. 119-130.

22. Burrell A. The CAP: Looking Back, Looking Ahead. *Journal of European Integration*. 2009. Vol. 31, Issue 3. P. 271-289.

23. Fiankor D.-D.D., Martinez-Zarzoso I., Brümmer B. Exports and governance: the role of private voluntary agrifood standards. *Agricultural Economics (United Kingdom)*. 2019. Vol. 50, Issue 3, P. 341-352.

24. Greer A. J. *Agricultural policy in Europe* (European Politics). Manchester University Press. 2009. 256 p.

25. Organic Standard. URL : <https://organicstandard.ua> (дата звернення: 14.05.2019).

7. Lupenko, Yu.O. (2015). Suchasnyi stan ta perspektyvy mizhnarodnoi intehtatsii ahrarnoho sektoru Ukrainy: zavdannia ahroekonomicnoi nauky [Current state and prospects of the international integration of the agrarian sector of Ukraine: tasks of agro-economics]. *Ekonomika APK*, 6, pp. 6-10 [In Ukrainian].

8. Lupenko, Yu.O. & Patyka, N.I. (2019). Rol innovatsii u zabezpechenni konkurentospromozhnosti Ukrainy na svitovykh rynkakh silskohospodarskoi produktsii [The role of innovations in ensuring Ukraine's competitiveness on world agrarian markets]. *Ahrosvit*, 11, pp. 16-23 [In Ukrainian].

9. Ostashko, T.O. (2016). Mozhyvosti ta обмеzhennia eksportu silskohospodarskykh tovariv u zoni taryfnykh kvot ES [Opportunities and restrictions of exports of agricultural products within the EU tariff quota zone]. *Stratehichni priorityety. Seriya: Ekonomika*, 1, pp. 99-105 [In Ukrainian].

10. Puhachov, M.I., Vlasov, V.I., Dukhnytskyi, B.V., et al. (2014). *Perspektyvy rozvytku vitchyznianoho ahrarnoho sektoru u zviyazku z pidpysanniam Ukrainy ekonomichnoi chastyny Uhody pro asotsiatsiiu z Yevropeiskym Soiuzom [Prospects for development of the domestic agrarian sector due to signing of the economic part of the Association Agreement with the European Union by Ukraine]*. M.I. Puhachov (Ed.). Kyiv: NNTs IAE [In Ukrainian].

11. Haluzeva prohrama "Plody i yahody Ukrainy - 2017": projekt [Sectoral program "Fruits and berries of Ukraine 2017": project]. (n.d.). *Eurowine*. Retrieved from: <http://eurowine.com.ua/node/17364> [In Ukrainian].

12. Ploshchi, valovi zbory ta urozhainist silskohospodarskykh kultur za yikh vydamy ta po rehionakh [Areas, yields and productivity of agricultural crops according to their species and regions]. (n.d.). *Ukrstat*. Retrieved from: https://ukrstat.org/uk/operativ/operativ2017/sg/pvzu/arch_pvXu.htm [In Ukrainian].

13. Puhachov, M.I. (2019). Rozvytok zovnishnoi torhivli ahroprodovolchymy tovaramy [Development of foreign trade of agro-food products]. *Ekonomika APK*, 3, pp. 6-11 [In Ukrainian].

14. Sadivnytstvo ta yahidnytstvo v Ukraini - 2018: Richnyi haluzevyi zvit [Horticulture and small fruit cultivation in Ukraine 2018: Annual industrial report]. (2019). *Uksadprom*. Retrieved from: http://uksadprom.org/wp-content/uploads/2019/03/2018-Richnyj-galuzevyj-zvit_Sadivnytstvo-ta-yagidnytstvo-2018.pdf.pdf [In Ukrainian].

15. Hadzalo, Ya.M., Lupenko, Yu.O., Puhachov, M.I., et al. (2016). *Rozvytok ekonomiky silskoho gospodarstva Ukrainy v 2011-2015 rr. : naukova dopovid [Development of the economy of agriculture of Ukraine in 2011-2015: scientific report]*. Yu.O. Lupenko (Ed.). Kyiv: NNTs "IAE" [In Ukrainian].

16. Lupenko, Yu.O. & Mesel-Veseliak, V.Ya. (Eds.) (2012). *Stratehichni napriamy rozvytku silskoho gospodarstva Ukrainy na period do 2020 roku [Strategic directions of development of agriculture of Ukraine for the period up to 2020]*. Kyiv: NNTs "IAE" [In Ukrainian].

17. Khellier, M. & Piatnytskyi, V. (2017). *Eksport dribynykh svizhykh fruktiv i yahid do Yevropeiskoho Soiuzu: FAO TCP UKR 3601 [Export of fresh small fruit and berries to the European Union: FAO TCP UKR 3601]*. Kyiv [In Ukrainian].

18. Shestopal, O.M., Kondratenko, P.V., & Barabash, L.O. (2008). *Teoretyko-metodolohichni osnovy (nova paradyhma) ta skladovi Natsionalnoi prohramy postupu promysloвого sadivnytstva Ukrainy: makrohaluzevyi aspekt: monohrafiia [Theoretical and methodological foundations (new paradigm) and components of the national program for the advancement of the commercial horticulture of Ukraine: macro-sectoral aspect: monograph]*. Kyiv: NNTs IAE [In Ukrainian].

19. Bojnec, S. & Ferto, I. (2016). Export competitiveness of the European Union in fruit and vegetable products in the global markets. *Agricultural Economics (Czech Republic)*, 62 (7), pp. 299-310 [In English].

20. Boulanger, P. & Philippidis, G. (2015). The EU budget battle: Assessing the trade and welfare impacts of CAP budgetary reform. *Food Policy*, 51, pp. 119-130 [In English].

21. Boulanger, P., Dudu, H., Ferrari, E., & Philippidis, G. (2016). Russian roulette at the trade table: a specific factors CGE analysis of an agri-food import ban. *Journal of Agricultural Economics*, 67 (2), pp. 272-291 [In English].

22. Burrell, A. (2009). The CAP: looking back, looking ahead. *Journal of European Integration*, 31 (3), pp. 271-289 [In English].
23. Fiankor, D.-D.D., Martínez-Zarzoso, I., & Brümmer, B. (2019). Exports and governance: the role of private voluntary agrifood standards. *Agricultural Economics (United Kingdom)*, 50 (3), pp. 341-352 [In English].
24. Greer, A.J. (2009). *Agricultural policy in Europe (European Politics)*. Manchester University Press [In English].
25. Organic Standard. Retrieved from: <https://organicstandard.ua> [In Ukrainian].

Barabash L.O., Mazur K.V. Development of commercial horticulture in conditions of the European integration processes

The purpose of the article is to investigate current problems and tendencies of the development of commercial horticulture, and to identify the main directions of its adaptation to the European integration process.

Research methods. The theoretical and methodological basis of the research is the dialectical method of cognition and systematic approach to the analysis of problems and substantiation of prospects for the development of commercial fruit production in conditions of the European integration. The abstract and logical method (for systematization of publications on the issues of efficient functioning of the agrarian sector in conditions of the European integration and the field of horticulture in particular, theoretical generalization and formulation of conclusions), analysis and synthesis (for analysis of the current state and main trends of the horticulture development), graphic method (for analysis of the dynamics of planting commercial fruit and berry crops) were used during the research process.

Research results. Modern tendencies and problems of the functioning of commercial horticulture, its regional differences, state of reproduction of fruit and berry gardens were investigated. Prospects of accelerated development of the industry on basis of rational placement of commercial plantations of fruit crops were outlined. The state and possibilities of the development of foreign trade of fruit products were studied. It has been established that the main problems hindering the development of its exports are high competition of the world fruit producers in the foreign markets, lack of development of domestic trade infrastructure and logistics, lack of full-scale control over production safety from a garden to final consumer, etc. The quality standards for horticulture products in the EU countries were analysed. The necessity of standardization of production, in particular organic one, as a condition for the distribution of Ukrainian fruits and berries in the European market was substantiated. The features and current state of the state support for commercial horticulture were investigated. The main directions of enhancing the industry efficiency were identified.

Elements of scientific novelty. Basic approaches to commercial horticulture development in conditions of the European integration were substantiated.

Practical significance. Implementation of the proposed measures will contribute to the formation of competitive horticulture enterprises and increase efficiency of the industry. Tabl.: 1. Figs.: 1. Refs.: 25.

Keywords: horticulture; European integration processes; export; harmonization of standards; organic production; state support.

Barabash Liudmyla Oleksandrivna - candidate of economic sciences, senior research fellow, head of the department of scientific research in economics, methodology, intellectual property, Institute of Horticulture of NAAS (23, Sadova st., Novosilky vil., Kyiv-Sviatoshynskiy dist.)

E-mail: labeko111@gmail.com

Mazur Kateryna Vasylivna - candidate of economic sciences, associate professor (docent), head of the department of agrarian management, Vinnytsia National Agrarian University (3, Soniachna st., Vinnytsia)

E-mail: kv_mazur@ukr.net

ORCID iD <https://orcid.org/0000-0002-1137-3422>

Барабаш Л. А., Мазур Е.В. Развитие промышленного садоводства в условиях евроинтеграционных процессов

Цель статьи - рассмотреть современные проблемы и тенденции развития промышленного садоводства и определить основные направления его адаптации к европейскому интеграционному процессу.

Методика исследования. Теоретической и методологической основой исследований были диалектический метод познания и системный подход к анализу проблем и обоснованию перспектив развития промышленного производства плодов в условиях евроинтеграции. Использованы абстрактно-логический метод (систематизация публикаций по вопросам эффективного функционирования аграрного сектора в условиях евроинтеграции и в частности отрасли садоводства, теоретические обобщения и формулирование выводов), метод анализа и синтеза (анализ современного состояния и основных тенденций развития садоводства), графический (анализ динамики закладки промышленных плодоягодных насаждений).

Результаты исследования. Исследованы современные тенденции и проблемы функционирования промышленного садоводства, его региональные различия, состояние воспроизводства садов и ягодников. Определены перспективы ускоренного развития отрасли на основе рационального размещения промышленных насаждений плодовых культур. Изучено состояние и возможности развития внешней торговли плодовой продукцией. Установлено, что основными проблемами, сдерживающими развитие ее экспорта, являются высокая конкуренция на внешних рынках со стороны мировых производителей плодов, недостаточная развитость отечественной торговой инфраструктуры и логистики, отсутствие полномасштабного контроля за безопасностью производства от сада до конечного потребителя и т.п. Проанализированы стандарты качества на продукцию садоводства в странах ЕС. Обоснована необходимость стандартизации продукции, в частности органической, как условия продвижения украинских плодов и ягод на европейский рынок. Исследованы особенности и современное состояние государственной поддержки промышленного садоводства. Определены основные направления повышения эффективности отрасли.

Элементы научной новизны. Обоснованы основные направления развития промышленного садоводства в условиях евроинтеграции.

Практическая значимость. Реализация предлагаемых мер будет способствовать формированию конкурентоспособных садоводческих предприятий, повышению эффективности функционирования отрасли. Табл.: 1 Илл.: 1 Библиогр.: 25.

Ключевые слова: садоводство; евроинтеграционные процессы; экспорт; гармонизация стандартов; органическое производство; государственная поддержка.

Барабаш Людмила Александровна - кандидат экономических наук, старший научный сотрудник, заведующая отделом научных исследований по вопросам экономики, методологии, интеллектуальной собственности, Институт садоводства НААН (Киево-Святошинский р-н, с. Новоселки, ул. Садовая, 23)

E-mail: labeko111@gmail.com

Мазур Екатерина Васильевна - кандидат экономических наук, доцент, заведующая кафедрой аграрного менеджмента, Винницкий национальный аграрный университет (г. Винница, ул. Солнечная, 3)
E-mail: kv_mazur@ukr.net
ORCID iD <https://orcid.org/0000-0002-1137-3422>

Стаття надійшла до редакції 02.11.2019 р.

Фахове рецензування: 10.11.2019 р.

Бібліографічний опис для цитування:

Барабаш Л. О., Мазур К. В. Розвиток промислового садівництва в умовах євроінтеграційних процесів. *Економіка АПК*. 2019. № 12. С. 69 – 79.

*

UDC 338. 43 (479.25)

JEL Classification: Q1; Q10; Q13

DOI: <https://doi.org/10.32317/2221-1055.201912079>

L.R. KHACHATRYAN, candidate of economic sciences

Current problems of the agricultural market and development prospects on an example of the Republic of Armenia*

The purpose of the article is to assess current state of the agricultural market of the Republic of Armenia and identify existing problems that impede the sector's development, specifically regarding conditions for the sale of agricultural products, structural changes in the value chain, as well as peasant farms' development.

Research methods. The study is based on the study, analysis and generalization of open publications, works of local and foreign scientists. Research was based on popular scientific and economic methods, scientific works of foreign scientists on issues of agricultural market, agricultural marketing, problems related to food security. In the research process were used the following scientific methods: dialectical, abstract and logical, system analysis.

Research results. The article discusses the essence of the introduction of advanced technologies in the agricultural sector, analyses and presents proposals for the institutional prerequisites of the social and economic advantages of the private sector, considers the problems of selling vegetables and fruits by small points on sales and their cooperation with farms. Proposals on organization of purchases, collection of vegetables and fruits, introduction of storage, as well as refrigerating stores for storage and further sale in own food counter were presented, and examples of organization of sale of vegetables and fruits, concurrently through guest houses, hostels, were highlighted.

Elements of scientific novelty. There were presented proposals on the creation of storage and refrigeration facilities for the reception and sale of fruits and vegetables in their own points on sales, proposals on legislative changes to limit the sale of vegetables and fruits by hypermarkets for a certain period of time of the day (especially during the day), which would lead to the promotion of sales by local food stalls and markets, as well as legislative changes in the tax code of the Republic of Armenia aimed at the reduction of an interest rate of value added tax in the sale of vegetables and fruits, which contribute to the improvement of the economic efficiency of the sector.

Practical significance. The submitted offers on legislative changes and organizing of points on sale of vegetables and fruit will lead to the development of small business, agritourism and will increase cost efficiency of farms that will contribute to the reduction of prices in sales chains. Refs.: 12.

Keywords: agriculture; sales; imports; food; competition; agritourism; supply.

Khachatryan Levon Ruben - candidate of economic sciences, researcher fellow, European University (10, Davit Anghat St., Yerevan, Republic of Armenia)
E-mail: levonkhach@yahoo.com

Scientific problem. An important prerequisite for the development of agriculture is the presence of an internal and external market, stable demand and solvent society. The agri-

cultural sector is not yet so developed to achieve the necessary level of profit and production volumes without state support.

The agricultural sector is most affected by factors such as drought, hail, frost, etc., leading to risks. Currently, a pilot insurance program is being implemented in the Republic of Armenia in agriculture, which is a deterrent

* This work was supported by the RA MES Science Committee, in the frames of the research project № 19YR-5B026.

© L.R. Khachatryan, 2019